

Metode de conservare și expunere a sculpturilor în muzeele de artă

Diana Mirea

scrociob_diana@yahoo.com

Indiferent de momentul istoric, din cele mai vechi timpuri omul s-a simțit atras de frumos. O parte din acesta s-a concretizat și în reprezentarea tridimensională a formelor, în același timp, modalitate de reflectare a realității, prin raportul dintre volum și spațiu apropiind elementul reprezentat de privitor. Materialele sunt abordate divers din cele mai tradiționale făcând parte diversele categorii de piatră, metal sau lemn. Formele sunt încă mai permissive începând cu dimensiuni mici și stilizate până la ansambluri de sculpturi de mari dimensiuni, figurative și foarte detaliate. Sculptura¹ este complexă ca modalitate de lucru necesitând multe etape de muncă până la forma dorită de autor. În evaluarea modernă a sculpturilor se iau în calcul atât circumstanțele politice și istorice în care a fost concepută, funcția pentru care a fost creată și problemele puse de execuția ei și valoarea estetică în sine a sculpturii.

Fiecare sculptură este unică și are valoare simbolică, istorică și estetică artistul aducând lucruri noi, toate acestea reprezentând tot atâtea motive de preservare a obiectului și tot ele impunând colaborarea pentru orice operațiune de acest fel între istoricul de artă sau artistul însuși, custodele, conservatorul specializat etc., ele contribuind la obținerea unei evaluări complete a problemei și a unei intervenții corecte asupra mediului, ținând cont de toate aceste aspecte.

Dacă în depozit avem o sculptură în stare de repaos, ferită de praf și de lumină, și un microclimat stabil, în expoziție bunul devine mai vulnerabil. Sculpturile, bunuri culturale aflate în muzeu, și-au pierdut funcția originală. Ele se pot păstra în interior², unde nu vom avea variații drastice de temperatură și umiditate. Pentru obiectele din mediul exterior, în afară de vremea capricioasă și variații mari ai acestor parametrii, avem de a face cu radiațiile solare, ceața, poluarea urbană sau neglijența. A le trata și a le menține stabile este o sarcină grea. Este greu de menținut echilibrul între sculptură și mediul exterior. Tot aici se încadrează sculpturile moderne ce nu și-au pierdut funcția pentru care au fost create, și trebuie conservate în mediul exterior. Piatra se erodează odată cu trecerea timpului pierzându-se informația istorică și calitatea estetică, metalul se deteriorează produșii de coroziune înlocuind patina originală iar lemnul ca material organic are de suferit cel mai mult din partea radiațiilor solare și a dăunătorilor biologici ce vor schimba culoarea, fragiliza și în final vor distruge obiectul. Obiectele trebuie urmărite zilnic pentru că în funcție de caracteristicile fizico-chimice fiecare tip de rocă, fiecare metal și fiecare tip de lemn, răspunde individual la variațiile microclimatice. Contează foarte mult și natura materialului, modul în care a fost prelucrat sau microclimatul local putându-ne confrunta cu deteriorări deși e același material și obiectele sunt expuse alături. Problemele și cauzele trebuie identificate și găsită rezolvarea lor.

¹ Edited by Georges Duby and Jean-Luc Daval, *Sculpture (from the Antiquity to the Middle Ages)*, vol. I, Ed. Taschen, 2006, p. 9-11

² Mihalcu Mihail, *Conservarea obiectelor de artă și a monumentelor istorice*, Ed. Științifică, București, 1970, p.111

Însăși valoarea piesei este calculată în funcție de cât a rămas din obiectul autentic și de starea de conservare în care se află. Este de preferat să previi degradările³, de multe ori ireversibile, decât să intervii ulterior pe piesă, aceasta însemnând că deteriorarea deja a avut loc. Originalul poate fi stabilizat dar nu poate fi înlocuit. Prin prevenirea degradării bunurilor muzeale înțelegem găsirea metodelor celor mai adecvate prin care ele să nu fie supuse acțiunii distructive a diversilor factori fizico-chimici și biologici, cel puțin a celor mai ușor de identificat. Pe lângă toate acestea conservatorul are în vedere natura materialului din care a fost confecționat, procesul natural de îmbătrânire, uzura funcțională și stadiul de fragilizare al piesei. Asigurarea unor condiții corespunzătoare de microclimat, precum și cerințele de mănuire, transport, ambalare, expunere și depozitare sunt în mare cumulate în normele de conservare deși e greu de găsit un compromis optim pentru probleme așa de diferite.

Studiul microclimatului înseamnă analiza mediului ambiant ce înconjoară o sculptură, în cazul nostru, în toate momentele sale, indiferent de oră sau de anotimp, alături de alte probleme ce pot interveni ca iluminarea, aerisirea, curățirea, numărul de vizitatori dintr-o sală toate acestea putând modifica starea de conservare a obiectului expus, asupra cărora se poate interveni și se pot optimiza pentru a se ajunge la o stabilitate a obiectului.

În primul rând⁴ spațiul trebuie să fie curat și sănătos aceasta însemnând lipsa oricărui dăunător biologic, lipsa umidității ascensionale sau a infiltrațiilor de apă dar și o perfectă curățenie în expoziție.

În al doilea rând spațiul e foarte important să fie stabil din punct de vedere microclimatic adică să nu avem oscilații mari de temperatură și umiditate. Aici se va ține cont și de rezistența materialului și de locul pentru care au fost inițial proiectate obiectele⁵. Microclimatul sălilor trebuie verificat o perioadă de minim 6 luni înaintea expunerii pieselor valorile exterioare variind mult în acest interval de timp. Este recomandată o clădire izolată care să reducă șocurile primite de sculpturi. Cele mai sensibile⁶ sunt în aceste cazuri materialele organice care permanent încercă să ajungă în echilibru cu mediu, variații UR mai mare de 5% antrenând contractări și dilatări care în timp duc la degradarea obiectului. O valoare mare a UR⁷ favorizează apariția procesului de oxidare la metale. În același timp la materialele de natură organică scăderea drastică a umidității duce la reducerea elasticității, pierderea apei intramoleculare și la ruperea coeziunii interne. La fel de importantă este și temperatura. Efectul direct al temperaturii asupra pietrei este foarte mic dar dacă acesta are apa intramoleculară, molecula de apă se dilată la temperaturi joase și piatra crapă. Temperatura influențează coeficientul de UR din material și oferă în același timp condiții prielnice pentru viețuitoarele parazite. Este demonstrat faptul că durata de viață a bunurilor culturale scade odată cu creșterea temperaturii și umidității. Valoarea lor medie și mai ales variația acestor valori

³ Bernardi Adriana, *Conservare opere d' arte Il microclima negli ambienti museali*, Ed. Il prato, 2004, p. 9-11

⁴ Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, Ed. Centrului pentru formare, educație permanentă și management în domeniul culturii, 2003, p.152-153

⁵ Dacă obiectul a fost proiectat și a stat foarte mult timp într-un mediu destul de uscat nu îl vom duce într-un mediu cu o umiditate mult mai mare deoarece el are deja un echilibru pe care nu e bine să îl schimbăm.

⁶ Bernardi Adriana, *op. cit.*, p.19-33

⁷ Florescu Radu, *Bazele Muzeologiei*, Ed. Centrului de perfecționare a personalului din cultură și artă, București, 1994, p. 126-127

indiferent ca e vorba de același spațiu sau de mutarea obiectului în spații diferite poate afecta bunurile culturale. Distribuția spațială unitară a acestor valori ținând cont de dispunerea sistemului de climatizare, de variația zi, noapte, de diferențele din cadrul aceleiași săli, de public, de aerisire și de curenții de aer este foarte dificilă. Cunoașterea distribuției acestor diferențe ajută la stabilirea zonelor suspecte de un risc mai mare, permițând repartizarea atentă a operelor mai delicate. În anumite perioade se ajunge la ascensiunea sistemului de iluminat sau a sistemului de climatizare din muzeu pentru a permite un control mai bun asupra ambientului. Obiectivul este realizarea de condiții microclimatice cât mai stabile posibil în timp și spațiu. Publicul influențează și el microclimatul prin emisia de vapori de apă, de căldură și de carbon. Acesta este o schimbare periculoasă deoarece se manifestă doar în orele de vizitare și cel mai ușor de remediat este prin reducerea orelor de vizitare ceea ce contravine scopului muzeului de a expune și prin simpla deschidere a ferestrelor ce va reduce acest șoc pentru obiecte. Deschiderea ferestrelor⁸ aduce în schimb diferențe rapide de microclimat, curenți de aer, lumină nefiltrată, insecte, particule de praf și poluare aflate pe o treaptă destul de ridicată la nivel urban și de aceea trebuie bine controlată. Praful conține diverse substanțe nocive care afectează bunul cultural și poate fi eliminat prin aspirare. De asemenea este necesar un interval de cel puțin de 6 luni după renovarea unei săli pentru a elimina poluarea alcalină. De toate aceste aspecte se ține cont pentru a asigura bunurilor o bună prezervare.

Valorile acceptabile pentru iluminat sunt de asemenea clar stabilite cel mai mult având de suferit sculptura din lemn care își pierde rezistența mecanică și își schimbă culoarea la o intensitate luminoasă mai mare de 150 lucși. Mai ales în aceste cazuri frecvența radiațiilor infraroșii și ultraviolete trebuie redusă la maxim cu ajutorul filtrelor, obiectul putând suferii foarte mult atât din cauza radiațiilor ultraviolete cât și din cauza căldurii degajate. Se ține cont de material, de mersul soarelui în timpul zilei și de forma sculpturii, căutându-se o vizibilitate cât mai bună cu un minim de influență asupra sculpturii. De obicei se recomandă iluminatul incandescent, natura și poziția sistemului de iluminat trebuind adecvate bunului expus. Sursele de iluminat sunt ecranate pentru a elimina fenomenele fotochimice.

În orice expoziție instalația de energie electrică poate crea un incendiu iar instalațiile de încălzire⁹, de apă caldă sau de evacuare a apelor uzate pot provoca inundații dacă nu sunt verificate înainte de către profesioniști. Imaginați-vă cât valorează câteva sute de sculpturi distruse de un incendiu provocat de un scurt circuit. Muzeele sunt dotate cu sisteme antiincendiu. Trebuie foarte bine calculată și rezistența plafoanelor, oricum greutatea suportată de o sală de muzeu fiind foarte mare, și cu atât mai mult în cazul expunerii de sculpturi care sunt grele prin natura lor, la care mai adăugăm și greutatea suporturilor. Acestea se expun la parter tocmai din această cauză ca să nu mai aduc aminte că se manipulează dificil. Deși sunt grele¹⁰ și complicat de sustras nu trebuie neglijată supravegherea umană, cu ajutorul camerelor de supraveghere sau a unui sistem antifurt ce previn și combat orice încercare de distrugere sau însușire pe ascuns a bunurilor muzeale.

⁸ Moldoveanu Aurel, *op. cit.*, p.156

⁹ Sculpturile nu trebuie amplasate în apropierea elementelor de încălzire atât datorită pericolului de incidente cât și datorită căldurii degajate de aceste corpuri care pot afecta obiectul

¹⁰ Florescu Radu, *op.cit.*, 116-124

Modalitatea de etalare, atât poziția cât și contextul de expunere, are o influență hotărâtoare asupra stării de conservare a obiectului, mai ales dacă e vorba de obiecte mai sensibile sau aflate într-o stare avansată de fragilizare. De asemenea, în momentul etalării trebuie ținut seama de caracteristicile și de tipul de piatră, metal sau lemn expus. Sculpturile se expun pe suporturi adecvate ca mărime și material. Materialul trebuie să fie rezistent, pentru a suporta greutatea piesei, și compatibil, care să aibă reacții asemănătoare la variațiile microclimatice. Mai sensibile sunt obiectele care au în componența lor materiale diferite cu punte de dilatare diferite. Deși par rezistente sculpturile pot suferii datorită calamităților naturale, cutremurelor, de pe urma actelor de vandalism sau a atingerii lor de către vizitatori curioși. Vizitatorii trebuie menținuți la o distanță rezonabilă față de exponat, dar în același timp să poată privi sculptura din toate unghiurile sale. Poziția de expunere trebuie să fie foarte stabilă. Cele mai rezistente sunt sculpturile din piatră dar și acestea pot suferii datorită manipulărilor incorecte sau altor situații neprevăzute. La etalarea pieselor din metal nu se folosește nimic metalic iar mânăuirea trebuie să fie foarte atentă pentru a nu ciocni sau zgâria piesa ceea ce va favoriza apariția zonelor de coroziune. Sculpturile din lemn trebuie ferite de lumina necorespunzătoare iar valorile microclimatice deși proprii pentru confortul uman trebuie păstrate sub indicele prielnic pentru activitatea biologică. O umiditate de peste 70% este favorabilă acesteia iar pe măsură ce crește temperatura procesele metabolice se accelerează. Pentru o bună conservare condițiile microclimatice necesare lemnului sunt mult mai restrictive decât cele pentru piatră sau metal. Desprăfuirea¹¹ pieselor se face ținând cont de anumite reguli și în funcție de materialul din care au fost confecționate având grijă să nu bruscăm în nici un fel piesa. Nu de puține ori sculpturile au deteriorări tocmai în urma diverselor operațiuni executate de personal nepregătit.

În afară de condițiile minime, îndelung expuse, ce trebuie respectate pentru a expune sculptura fizica atmosferică și în particular microclimatologia sunt noile instrumente ce se folosesc în studiul conservării preventive. Aceasta înseamnă că trebuie înțelese și problemele fizico-meteorologice, nu doar cele chimice, biologice, istorice etc. implicate în procesele de degradare. Înainte foarte multă atenție se acorda problemelor de restaurare. Astăzi s-a înțeles că acesta este ultimul remediu și chiar dacă este foarte bine executat este doar alternativa operei originale. Cunoașterea și rezolvarea anumitor probleme fizico-microclimatologice poate prelungii viața obiectelor contrar acesteia multe fiind iremediabil pierdute tocmai din cauza nerespectării acestor reguli.

Summary

Sculpture has always been a beautiful part of art. Although it looks firm, it can endure a lot of degradations involving many different agents. They may be damaged from the unstable medium in which they are conserved, an unexpected situation and given a light airflow or an unfiltered light. In this item I attempt to present the influence of the environment and the implications it might have on sculptures and the methods of presentation in an exposition so that their condition will remain unchanged in the future.

¹¹ Florescu Radu, *op. cit.*, p. 145-146